

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARINING NUTQINI
SHAKLLANTIRISHDA SINFDAN TASHQARI O‘QISH DARSLARNI
TUTGAN O‘RNI**

Erkayeva Yulduz Bekmurodovna
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Sirtqi bo‘lim o‘qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini nutqini o‘stirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilish haqida ma‘lumotlar berilgan va shuningdek bu borada amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ishlar ham ko‘rsatib o‘tilgan.

Аннотация: В данной статье представлена информация о применении современных технологий и организации внеклассной работы по развитию речи учащихся начальных классов общеобразовательных школ, а также указана работа, которая должна быть проведена в этом направлении.

Annotation: This article provides information on the use of modern technologies and the organization of extracurricular activities in the speech culture of elementary students of general secondary education schools, and also shows the work that should be carried out in this regard.

Kalit so‘zlar: Xorijiy tajribalar, ta‘lim sifatini baholash, o‘qituvchi, o‘quvchi, ilg‘or tajribalar, so‘rovnomalar, ta‘lim- tarbiya, o‘qitish usullari, ijodiy faoliyat, texnologik intizom.

Ключевые слова: Зарубежный опыт, оценка качества образования, Учитель, ученик, передовой опыт, анкеты, учебно - воспитательные, методические приемы, творческая деятельность, технологическая дисциплина.

Keywords: Foreign experiments, assessment of the quality of education, teacher, student, advanced experiments, questionnaires, educational training, teaching methods, creative activity, technological discipline.

Bizga ma‘lumki boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Bu borada o‘qituvchining o‘rnini hech qanday vosita bosa olmaydi. O‘quvchilarning ravon va burro nutqini shakllantirishda, dunyoni anglatishda

o‘qituvchi nutqining ham o‘rni beqiyosdir. Shuning uchun o‘qituvchi o‘z nutqi ustida ham mukammal ishlashi va darslarini tashkil qilishda o‘quvchilarni barkamol hamda har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash uchun puxta bilimli, o‘z fikrini chiroyli, ravon nutq qonuniyatlarini chuqur egallagan holda ifoda qila bilishi lozim. Savod o‘rgatish davridan boshlab o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini o‘stirishga e’tibor qaratiladi. Bu borada o‘qish fani o‘quvchilarni nutqini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘qish fanining asosiy vazifasi o‘quvchilarni to‘g‘ri, ongli, ravon va ifodali o‘qishga o‘rgatadi. O‘quvchi qancha ko‘p o‘qisa uning nutq madaniyati rivojlanadi, mustaqil fikrlash qobiliyatlari shakllanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini shakllantirishda sinfdan tashqari o‘qish o‘qish darslari bilan bog‘lab olib boriladi. Boshlang‘ich sinflarda sinfdan tashqari o‘qish darslarini o‘tkazish jarayonida o‘quvchilarga o‘qish va qiroatxonlik saboqlarini berish, kitob bilan muomala qilish, kitob o‘qish qoidalari, kitobning muqaddas ekanligini his etish, asar qahramonlarining hatti-harakatlarini kuzatish, ularning ibratli ishlariga ergashish, salbiylardan nafratlanish, o‘z taassurotlarini tasvirli so‘zlab berish kabi mahoratlarini shakllantirish va mustahkamlashdan iborat.

O‘qish darslarini Davlat talablari asosida hayotiy tajribalarga, kuzatishlarga suyanib, hayotga bog‘lab o‘tishi uning ta’sirchanligi ongli idrok etishlarini ta’minlaydi. O‘qish va nutq o‘stirishning ta’limiy – tarbiyaviy maqsadlari, sinflar bo‘yicha o‘qish mazmunini o‘qish ko‘nikmalarining og‘zaki va yozma nutqlarini rivojlantirish usullarini, o‘qish mashg‘ulotlarining yozma nutq bilan bog‘lanish kabi masalalar aniq kiritilgan.[1]

Sinfdan tashqari o‘qish mazmuniga ko‘ra ta’limning har bir bosqichida ikki asosiy bo‘limga ajratiladi:

Birinchi bosqichda o‘qish doirasi, ya’ni o‘qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o‘qish bilan tanishtirish yuzasidan o‘quvchilarga ko‘rsatma beriladi.

Ikkinchi bosqichda shu o‘quv materiallar asosida bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi. O‘quvchilar kitob va ularning mualliflari haqidagi bilimlarni bevosita amaliy faoliyatlari davomida, ya’ni kitob ustida ishlash jarayonida egallaydilar. O‘quvchilar o‘qituvchi rahbarligi ostida avval mavzuga oid bir necha kitob bilan tanishsa, keyinroq bolalar yozuvchilarning asarlari bilan tanishadilar, so‘ngra bolalarning qiziqishlariga mos, ruhiyatlariga yaqin har xil mualliflarning bir mavzuga doir kitoblarini mustaqil tanlab olishga o‘tadilar. O‘quvchilar milliy va jahon adabiyotlarini o‘qib tahlil qilish asosida ezgulik va yovuzlik, yaxshilik va yomonlik,

go‘zallik va xunuklik xaqidagi xilma-xil talqinlarga duch kelishadi. Ularga ongli munosabat bildirish hamda o‘zlaridagi axloqiy-ma’naviy fazilatlarining shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi.

Mutolaa o‘quvchilarning og‘zaki hamda yozma nutqlarini rivojlantiradi. Bolaning matn mazmunini to‘liq uqib olishi qayta hikoyalashi, shuningdek, o‘zgalar nutqini eshitib, tushunib olishi malakalari hosil qilinadi. Sinfdan tashqari o‘qish bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg‘otish, bog‘lanishni, nutqni o‘stirish, adabiy – estetik tafakkurni yuksaltirishga xizmat qiladi.

Bolalar adabiyoti avvalo o‘zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarining go‘zalligi, tilning ifodaliligi, she’riy so‘zlarning musiqaviyligi bilan bolalarga quvonch baxsh etadi. Sinfdan tashqari o‘qish uchun kitob tanlashda quyidagi tamoyillarga amal qilinadi:

1. Kitob tanlashda tarbiyaviy maqsad ko‘zda tutiladi.

2. Kitob tanlashda asarlar janri va mavzusining xilma-xilligi e‘tiborga olinadi. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar asosan hikoyalar, ertaklar, topishmoqlar, maqollarni o‘qishga qiziqqanlari uchun shu janrdagi asarlar tanlansa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

3. Kitobning o‘quvchilar yoshi va saviyasiga mosligi hisobga olinadi.

4. Kitob tanlashda o‘quvchilarning shaxsiy qiziqishi va mustaqil o‘qishi hisobga olinadi.

5. Kitob tanlashda mavsumiy tamoyilga amal qilinadi.

Umuman olganda, kitobni to‘g‘ri tanlash sinfdan tashqari o‘qish muvaffaqiyatini ta‘minlashning muhim shartidir.

Sinfdan tashqari o‘qish darslarida o‘quvchilarning kitobxonlik qiziqishlari, bilim doirasi, estetik taassuroti, badiiy obrazlarni idrok etishi, ijodiy qobiliyati rivojlanadi; faol kitobxonga xos ko‘nikma va malakalar shakllanadi.

Sinfdan tashqari o‘qish darslari o‘quvchilarning faolligini oshirishga qaratiladi, shuning uchun ularning qurilishi juda xilma-xil bo‘ladi. Har bir dars o‘qituvchi va o‘quvchining ijodi hisoblanadi; darsda qanchalik xilma-xillikka, hayotiylikka erishilsa, maqsadga erishish oson kechadi. [2]

Kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni milliy qadriyatlarimizga mos holda aqlan yetuk, jismonan sog‘lom qilib tarbiyalash biz o‘qituvchilarlar, ustozlar zimmasidadir. O‘qituvchi sinfdan tashqari darsni tashkil etishda innovatsion metodlardan, qiziqarli ma‘lumotlardan, turli mavzuga mos ko‘rgazmali qurollardan foydalanishi kerak

bo‘ladi. Bugungi o‘quvchi bir nechta chet tillarni bilishga intiladi. O‘qituvchi o‘quvchilarga yangi mavzu haqidagi ma‘lumotlarni chet tillarida ham aytishi mumkin. Masalan, vatan, ona yoki tabiat haqidagi maqol yoki fikrlarni, kichik hajmdagi asarlarni nafaqat o‘zbek tilida balki rus yoki ingliz tilida ham so‘zlab beradi. O‘quvchilarga ham shunday topshiriq beradi. Bir o‘quvchi maqolni aytadi boshqa o‘quvchi tarjimasini aytishi mumkin.

1. Vatanning tinch – sen tinch.

2. Onaning ko‘ngli bolada,

Bolaning ko‘ngli dalada

3. Yozgi harakat – kuzgi barakat.

1. The homeland is calm-you are calm.

2. Mother's heart in a child,

The boy's heart is in the field

3. Summer movement - autumn blessing.

O‘quvchilar o‘qituvchi bilan birgalikda tanlangan asarni sahnalashtirishlari ham mumkin. O‘quvchilar rollarni o‘z xohishlari bilan tanlaydilar. Buni ikki xil usulda amalga oshirish mumkin:

1. O‘qituvchi bir nechta ertak, masal yoki hikoyani nomini e‘lon qiladi. O‘quvchilar o‘zlari mustaqil tanlab sahnalashtiradilar.

2. O‘qituvchi turli tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan tanish yoki notanish bo‘lgan ertak, masal va hikoyalarning rasmlarni teskari qilib qo‘yadi. O‘quvchilar 2 yoki 3 guruhga bo‘linib, rasmni tanlab sahnalashtiradilar.

Bu nutqning rivojlanishiga, boladagi ijodkorlik, aktyorlik, rejissyorlik va suxandonlik qobiliyatlarini shakllanishiga va o‘ziga bo‘lgan ishonchini ortishiga olib keladi. Hattoki sahnalashtirilgan asarni tomosha qilgan (tomoshabin) bolaning ham xotirasiga muhrlanadi.

Bundan tashqari o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash, ularni oddiy kitobxondan ijodkor kitobxon darajasiga ko‘tarish talab etiladi. O‘quvchilarda kitobga havas uyg‘otishda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, shaxsiy qiziqishlarini hisobga olish zarur. Bolalarda kitob ustida ishlash malakasini shakllantirish ularda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashning muhim omilidir.

Xulosa qilib aytganda sinfdan tashqari o‘qish darslarining asosiy vazifasi o‘quvchida badiiy kitoblarni o‘qishga havas uyg‘otish, o‘qigan kitoblari yuzasidan kundalik yurita olishga o‘rgatish, bolalar adabiyotining mashhur adiblari hayoti va ijodi

bilan elementar tarzda tanishtirish hisoblanadi. Bu esa o‘quvchilarning nutqini ravon bo‘lishiga, fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga, dunyoqarashining kengayishiga, ijodkorligining oshishiga va albatta nutq madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаева Ш.Ш. Педагогические технологии развития познавательны творческих способностей младших школьников. Автореф. Дисс...к.пед. н. – Т., 2005. - 23 с.
2. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. f. d...diss. – Т., 2003. –280 b.
3. G‘oziyev E.G‘. Tafakkur psixologiyasi. – Т.: O‘qituvchi, 1990. – 185 b.
4. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida. Toshkent sh., 2017-yil 6 aprel 187-son.
5. Nizomiy nomidagi toshkent davlat pedagogika universiteti Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G‘ulomova, Sharofat Yo‘ldosheva, Sharofjon Sariyev. Ona tili o‘qitish metodikasi darslik.
6. Bo‘ltakov S. SIVILIZATSION PEDAGOGIK TIZIMLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI //TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYA. – С. 32.
7. Xazratkul o‘g‘li B. S. et al. CHILDREN'S LITERATURE (FALKIOR) HIS STUDENTS WITH THE HELP OF HIS WORKS EDUCATION IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 3. – С. 87-92.
8. Turakulov X. A., Buktakov S. Civilizational Pedagogical Systems-Intellectualization Of Educational Content As A Didactic Basis //International Scientific and Current Research Conferences. – 2020. – С. 145-147.

Research Science and
Innovation House